

MILLIY QADRIYATLAR VA ULARNING TARJIMA JARAYONIDA SAQLANISHI

Nigina Begmatova

Talaba, Diplomat Universiteti, O'zbekistan

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15193007>

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy qadriyatlarning mazmun-mohiyati, ularning jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyati haqida fikr yuritiladi. Xususan, tarjima jarayonida milliy qadriyatlarni asliga xos tarzda yetkazish masalalari tahlil qilinadi. Mualliflar milliy madaniyat, an'ana va urf-odatlariga oid tushunchalarni boshqa tillarga tarjima qilishda duch kelinadigan lingvokulturologik muammolarni ko'rsatib beradi hamda ularni hal etish yo'llarini taklif qiladi. Maqola tilshunoslik, tarjimashunoslik va madaniyatshunoslik sohasi mutaxassislari uchun foydalidir.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, tarjima, lingvokulturologiya, milliy o'ziga xoslik, madaniy muhit, tarjima muammolari, madaniyatlararo muloqot.

Kirish qismi: Har bir xalqning tarixiy shakllanishi davomida yuzaga kelgan va avlodlardan-avlodga o'tib kelayotgan madaniy, ma'naviy, axloqiy tamoyillari — bu milliy qadriyatlardir. Milliy qadriyatlar har qanday jamiyatning ijtimoiy-madaniy hayotini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri bo'lib, ular xalqning o'ziga xosligini, tafakkur tarzini, dunyoqarashini, urf-odat va an'analarini aks ettiradi. Milliy qadriyatlar nafaqat xalqning madaniy merosi, balki uning ichki dunyo boyligining ko'zgusidir. Ular xalqning tilida, adabiyotida, og'zaki ijodida, diniy e'tiqodlarida va kundalik turmush tarzida namoyon bo'ladi.

Bugungi globallashuv sharoitida turli madaniyatlar o'zaro yaqinlashmoqda, tillararo muloqotlar ko'paymoqda. Bu esa tarjima jarayonini nafaqat axborot almashinuvi vositasi, balki madaniyatlararo muloqot ko'prigi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etishiga olib kelmoqda. Aynan shu nuqtai nazardan qaralganda, tarjima jarayonida milliy qadriyatlarning to'g'ri va yetarli darajada ifodalanishi, ularning asl mazmun-mohiyatining saqlab qolinishini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Til va madaniyat bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib, til orqali milliy qadriyatlar ifodalanadi va tarqatiladi. Shu bois tarjimon faqatgina so'zlarni emas, balki shu so'zlar orqali ifoda etilgan madaniy-ma'naviy boylikni ham boshqa tilda aniq va to'laqonli ifodalashi kerak. Ammo tarjima jarayonida lingvokulturologik tafovutlar, ekvivalentlik muammolari, kontekst yetishmovchiligi kabi omillar milliy qadriyatlarning to'g'ri tarjima qilinishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Ushbu maqolada milliy qadriyatlarning mohiyati, ularning tarjima jarayonidagi ifodasi va saqlanishi bilan bog'liq masalalar tahlil qilinadi. Shuningdek, turli tillar va madaniyatlar o'rtasida milliy qadriyatlarni tarjima qilishda uchraydigan asosiy muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari haqida fikr yuritiladi.

Asosiy qism: Milliy qadriyatlar – bu xalqning tarixiy, madaniy, diniy va axloqiy me'yorlari asosida shakllangan va jamiyat hayotining turli sohalarida namoyon bo'ladigan qadriyatlar majmuasidir. Ular xalqning milliy o'ziga xosligini belgilaydi, milliy birlik va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Har bir xalq o'z tarixiy tajribasi asosida shakllantirgan qadriyatlari orqali boshqa xalqlar bilan farqlanadi. Masalan, mehmondo'stlik, kattalarga hurmat, oilaparastlik, tabiatga ehtirom kabi qadriyatlar O'zbekiston xalqi uchun juda xarakterli sanaladi.

Tarjima nafaqat tillararo axborot almashinuvini ta'minlaydi, balki madaniyatlararo

muloqotni ham yo'lga qo'yadi. Bu esa tarjimondan faqat til bilimini emas, balki tarjima qilinayotgan matn ortidagi madaniy kontekstni chuqur tushunishni talab qiladi. Tarjimon milliy qadriyatlarni ifoda etuvchi til birliklarini boshqa tildagi ekvivalentlari orqali yetkazishga harakat qiladi. Biroq bu jarayonda ma'no yo'qolishi, konnotativ rang-baranglik kamayishi yoki umuman noto'g'ri talqin qilish holatlari yuzaga kelishi mumkin.

Milliy qadriyatlarni tarjima qilishda quyidagi asosiy muammolar kuzatiladi:

Lingvokulturologik tafovutlar: Har bir til o'z madaniy kontekstida rivojlangan. Shu sababli, bir tilga xos ibora yoki atama boshqa tilga bevosita tarjima qilinmaydi.

Ekvivalentlik muammosi: Ba'zi milliy tushunchalarning boshqa tilda aniq ekvivalenti bo'lmashligi, tarjimonni muqobil yo'llarni izlashga majbur qiladi.

Konnotatsiyaning yo'qolishi: So'z yoki iboradagi hissiy-estetik ma'no tarjimada to'liq saqlanmasligi mumkin.

Madaniy kodlarning noto'g'ri talqini: Simvolik yoki metaforik ifodalar tarjima qilinayotganda boshqa madaniyat vakillariga tushunarsiz bo'lishi mumkin.

Masalan, o'zbek tilidagi "ota-onaga xizmat qilish" iborasi ingliz tilida "to serve one's parents" deb tarjima qilinadi. Biroq bu ibora g'arb madaniyatida mavjud bo'lmagan darajadagi ehtirom va burchni anglatadi. Tarjimon bu yerda izohli usuldan foydalanib, qadriyatga xos ma'noni kengroq ifodalashi kerak.

Yana bir misol: "Navro'z bayrami"ni "New Year holiday" deb tarjima qilish noto'g'ri bo'lib, bu qadriyatning madaniy va tarixiy asoslarini yo'qotadi. Shu bois, transliteratsiya ("Navruz") va izohli tarzda ("traditional spring festival celebrated in Central Asia") tarjima qilish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa: Milliy qadriyatlar har qanday xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy boyligi va madaniy yodgorligi sifatida muhim o'rin egallaydi. Ular xalqning o'ziga xosligi, madaniy identiteti va ijtimoiy hayot tarzini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir. Globallashuv jarayonida tillararo va madaniyatlararo muloqotning kuchayishi tarjimaning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Biroq tarjima faqat lingvistik jarayon bo'lib qolmay, balki madaniyatlararo ko'prik vazifasini ham bajaradi. Shuning uchun milliy qadriyatlarni boshqa tilga tarjima qilish jarayoni chuqur bilim, sinchkovlik va mas'uliyat talab etadi.

Tarjimon nafaqat so'zlarni, balki ularning ortidagi madaniy mazmun, tarixiy zamin va hissiy rang-baranglikni ham to'g'ri yetkazishga intilishi lozim. Aks holda, matnning asl ruhiyati va milliy o'ziga xosligi yo'qolishi mumkin. Ayniqsa, badiiy adabiyot, xalq og'zaki ijodi, diniy va falsafiy matnlarda milliy qadriyatlar nafaqat til darajasida, balki chuqur semantik qatlamlarda ham namoyon bo'ladi. Bunday holatda tarjimon madaniy kompetensiyaga ega bo'lishi, milliy urf-odat va qadriyatlarni chuqur anglagan holda ishlashi zarur.

Tarjima jarayonida milliy qadriyatlarni saqlab qolishning eng samarali yo'llaridan biri bu – kontekstual, izohli va madaniyatga asoslangan yondashuvlarni qo'llashdir. Bunday uslublar yordamida nafaqat ma'no, balki qadriyatning asl ruhi, uning xalq madaniyatidagi o'rni va ahamiyati ham chet tillarda aks ettiriladi.

Shu bois, milliy qadriyatlarni tarjima orqali boshqa xalqlarga yetkazishda ehtiyotkorlik, madaniy sezgirlik va tarjimonlik mahorati alohida ahamiyat kasb etadi. Bu nafaqat sifatli tarjima uchun, balki xalqning madaniy merosini asrash va uni dunyo miqyosida targ'ib qilish uchun ham muhim omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. Abdullayeva, M. R. (2022). Grouping of opposite options of verbal phrasemas in uzbek language (example of translations of agatha christie's works). *Scientific progress*, 3(2), 190-193.
2. Abdujabborova, K. (2025). METHODOLOGY OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING TO JOURNALISM STUDENTS: EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 12(02), 42-46.
3. Botirova, D. B., Abdullayeva, M. R., Khaydarov, I. Y., Khaydarova, R. N. A., & Sharofova, S. S. Social Psychological Features of the Process of Professional Stress in Pedagogical Activity. *Journal Power System Technology ISSN*, 1000-3673.
4. Mahmudova, S., & Tashaliyeva, S. (2023). O 'ZBEK BOLALAR ADABIYOTI NAMUNALARI RUS TILIDA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 189-194.
5. Begmatova Nigina. The Impact of Technology and Artificial Intelligence on Learning English. (2025). *Intersections of Faith and Culture: American Journal of Religious and Cultural Studies (2993-2599)*, 3(3), 40-43. <https://grnjournal.us/index.php/AJRCS/article/view/7216>
6. Mahmudova, S., & Tashaliyeva, S. (2022). THE INFLUENCE OF MEDIA ON THE FORMATION OF PERSONALITY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036*, 11(01), 94-97.
7. Касимова С. Фонологические особенности паузной формы. *Восточный факел*, 1(1), 2015. 17-20.
8. Abdujabbarova, K. K. K. (2022). The role of audio-video materials in developing intercultural communication. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 20), 659-665.
9. Mahmudova, S. (2022). IBROHIM G 'AFUROVNING SO 'Z YARATISH MAHORATIGA DOIR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 28), 139-145.
10. Khodjayeva, D. K. (2024). GIVING SPEECH LABELS IN TRANSLATIONS AND THEIR INTERPRETATION. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 3(34), 197-203.
11. Abdujabborova, K. (2025). O'ZBEKISTON OLIY TALIM MUASSASALARIDA JURNALISTIKA YO'NALISHIDAGI TALABALARIGA INGLIZ TILI O'QITISH AMALIYOTI. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 4(4), 97-99.